

عنوان: نقد بلاغی غزلیات پرتو اصفهانی

نویسندگان: اکرم طاعتی ، نجیبه هنرور ، فرهاد فلاحت خواه

www.ketab.ir

سرشناسه: طاعتی، اکرم، ۱۳۴۹-

عنوان و نام پدیدآور: نقد بلاغی غزلیات پرتو اصفهانی / نویسندگان اکرم طاعتی، نجیبه هنرور، فرهاد فلاح خواه.

مشخصات نشر: تهران: رهروان پویش، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۱۲۴ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۷۴-۵۴-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ۱۱۰.

موضوع: پرتو اصفهانی، علیرضا بن محمد علی، قرن ۱۳ ق. -- نقد و تفسیر

موضوع: شعر فارسی -- قرن ۱۳ ق. -- تاریخ و نقد

موضوع: Persian poetry -- 19th century -- History and criticism

شناسه افزوده: هنرور، نجیبه، ۱۳۸۱-

شناسه افزوده: فلاح خواه، فرهاد، ۱۳۵۰-

رده بندی کنگره: PIR ۶۹۳۰

رده بندی دیویی: ۸۱۰/۵ فا

شماره کتابشناسی ملی: ۵۹۶۵۳۲۹

نقد بلاغی غزلیات پرتو اصفهانی

انتشارات رهروان پویش

نویسنده: اکرم طاعتی، نجیبه هنرور، فرهاد فلاح خواه

طراحی و صفحه آرایی: کاوه پژوهان

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: جامع هنر

چاپ و صحافی: نقش نیاز

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۷۴-۵۴-۸

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

فهرست

۱	 مقدمه
۵	 زندگی‌نامه و سبک شعری
۵	 شعر دوره بازگشت
۶	 ارزش شعر دوره برگشت
۶	 ویژگی‌های سبک ازگشت
۷	 زندگی‌نامه پرتو
۹	 سبک شعری پرتو
۱۰	 آثار پرتو
۱۱	 خوشنویسی پرتو
۱۲	 اخلاق پرتو
۱۳	 القاب پرتو
۱۳	 بیان و تخیل
۱۳	 خیال
۱۶	 تصویرسازی
۱۶	 علم بیان
۱۸	 بیان از دید ادیبان
۱۹	 حوزه علم بیان
۱۹	 هدف از وضع علم بلاغت بیان
۲۰	 واضعان علم بیان
۲۰	 بزرگان علم بیان

۲۱	 بررسی صور خیال در شعر پرتو اصفهانی (تشبیه، استعاره، مجاز، کنایه).....
۲۱	 تشبیه
۲۲	 اقسام تشبیه به اعتبار محسوس یا معقول بودن از طرفین
۲۴	 محسوس به محسوس
۲۵	 معقول به معقول
۲۶	 معقول به محسوس
۲۷	 محسوس به معقول
۲۸	 اقسام تشبیه به اعتبار مفرد، مرکب و مرکب بودن طرفین
۲۸	 مفرد، مقید، مرکب
۲۹	 فرق مقید و مرکب
۳۰	 تشبیه مفرد به مفرد
۳۱	 تشبیه مفرد به مقید
۳۲	 تشبیه مفرد به مرکب
۳۲	 تشبیه مقید به مفرد
۳۳	 تشبیه مقید به مقید
۳۵	 تشبیه مقید به مرکب
۳۵	 تشبیه مرکب به مفرد
۳۵	 تشبیه مرکب به مقید
۳۵	 تشبیه مرکب به مرکب
۳۷	 اقسام تشبیه به اعتبار ادات تشبیه
۳۸	 تشبیه مرسل
۳۹	 تشبیه موکد

۴۱		اقسام تشبیه به اعتبار ذکر وجه تشبیه
۴۱		تشبیه مجمل
۴۱		تشبیه مفصل
۴۳		وجه شبه حسّی
۴۴		وجه شبه عقلی
۴۵		تشبیه بلیغ
۴۶		اضافه تشبیهی
۴۸		اقسام تشبیه به اعتبار تعدد طرفین
۴۸		تشبیه ملفوف
۵۰		تشبیه مفروق
۵۳		تشبیه جمع
۵۴		تشبیه تسویه
۵۴		تشبیه مضمّر (اضمار، پنهانی)
۵۸		تشبیه تفضیل
۶۰		تشبیه مشروط
۶۰		تشبیه خیالی و وهمی
۶۱		تشبیه در تشبیه
۶۲		تشبیه تمثیل
۶۳		استعاره
۶۴		ارکان و پایه‌های استعاره
۶۵		هدف از استعاره
۶۵		نقش و ارزش‌های استعاره
۶۶		استعاره به لحاظ حذف یا ذکر مستعارله یا مستعارمنه
۶۶		استعاره مصرحه
۶۷		استعاره مصرحه مجرّده

۷۰	 استعاره مصرحه مرشحه
۷۱	 استعاره مصرحه مطلقه
۷۲	 استعاره مکنیه
۷۳	 استعاره مکنیه به صورت اضافی (اضافه استعاری)
۷۵	 استعاره مکنیه به صورت غیراضافی
۷۶	 انواع استعاره به لحاظ لفظ مستعار
۷۶	 استعاره اصلیه
۷۷	 استعاره تریه
۷۸	 انواع استعاره به لحاظ وجه جامع (وجه شبه)
۷۸	 استعاره قریب
۷۹	 استعاره بعید
۷۹	 انواع استعاره به لحاظ تحقیقی یا تخیلی (وجه شبه)
۸۰	 استعاره تخیلیه
۸۱	 استعاره تحقیقیه
۸۲	 تشخیص
۸۳	 پرسونیفیکاسیون
۸۴	 آنیمیسیم
۸۵	 آنیمیسیم در آئین ادیان
۸۷	 تشخیص خطابی
۸۹	 مجاز
۹۰	 انواع مجاز به لحاظ علاقه
۹۰	 ۱- ذکر کل اراده جزء
۹۱	 ۲- ذکر جز اراده کل
۹۲	 ۳- علاقه حال و محل
۹۳	 ۴- علاقه ظرف و مظروف

۹۴	۵- علاقه سبب یا علت و معلولی
۹۵	۶- علاقه ماکان (آنچه که بوده)
۹۵	۷- علاقه آلیت
۹۶	۸- علاقه لازمیت و ملزومیت
۹۶	۹- علاقه شباهت
۹۷	کنایه
۹۸	تفاوت مجاز با کنایه
۹۸	تفاوت کنایه به لحاظ اندکی و زیادی وسائط معنی حقیقی و مجازی
۹۸	۱- کنایه قریب
۹۹	۲- کنایه بعید
۹۹	انواع کنایه به لحاظ مکنی عنه
۱۰۰	- کنایه از اسم
۱۰۱	- کنایه از صفت
۱۰۲	- کنایه از فعل
۱۰۸	انواع کنایه به لحاظ نسبت وضوح و خفا و کثرت وسائط به کنایه و مکنی عنه
۱۰۸	۱- ایحاء
۱۰۹	۲- رمز
۱۰۹	۳- تلویح
۱۰۹	۴- تعریض
۱۱۰	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

سبک بازگشت در نتیجه رکود و تنزل ادبیات در اواخر دوره صفویه و بحران در نظام سیاسی و اجتماعی حکومت شاه سلطان حسین پدید آمد. این ایام که مصادف با حمله افغان‌ها به ایران (۱۱۳۴ ه‍.ق) و از جمله ویرانی و خرابی اصفهان شده بود، آشفتگی و پریشانی وصف‌ناپذیری را در جامعه ایجاد کرد.

بازگشت ادبی در نیمه دوم قرن دوازدهم یعنی دوره حکومت افشاریان و زندیان، به تدریج شکل گرفت و در دوره قاجاریه به صورتی هدف‌دار و منسجم ادامه یافت. زرین‌کوب می‌نویسد: «بازگشت به شیوه شعر قدمای عراق و خراسان که در دوره فترت بعد از صفویه در اصل و سیاه و کاشان بین تعدادی از مستعدان عصر قوت گرفت و در دوره بعد مقارن اوایل عهد قاجاریه صورت نوعی نهضت یا مکتب ادبی در آمد، بدون شک در عصر صفویه بی‌سابقه نبود و آن را به هیچ وجه خلق‌الساعه و تنها، مولود خواست و اراده امثال مشتاق و آذر و هاتف و صباحی نباید داشت».

ابتکار و نوآوری در شعر این دوره چندان شعر نیست؛ اما اشعاری از شعرایی چون مشتاق اصفهانی، عاشق اصفهانی، طیب و هاتف اصفهانی به جای مانده است که از نظر ارزش ادبی در زمره بهترین اشعار ادبیات فارسی به حساب می‌آیند. فتوحی می‌نویسد: تغزل این دوره بهتر از دیگر قالب‌های شعری از محیط اقلیمی و فرهنگی سده‌های دوازدهم و سیزدهم تأثیر پذیرفته و از اصالت بیش‌تری برخوردار است، از این جهت که شعر این دوره حاصل نشست‌های انجمن‌های ادبی بوده است. از این رو می‌توان شعر این دوره را «شعر انجمن» نامید.

شعر این دوره تحت تأثیر سبک دوره عراقی است؛ هر چند در قصاید تا حدودی از سبک شعر دوره خراسانی پیروی کرده‌اند. پرتو اصفهانی از جمله این شاعران می‌باشد.

ایشان می‌سروده است. حتی خودش نیز در جاهایی در مقام مقایسه شعر خویش، باحافظ برمی‌آید. احمدنژاد می‌نویسد: تصویر یا خیال شاعرانه پیوندی میان انسان و محیط ایجاد می‌کند و شاعر در آفریدن تصویرهای خیال‌انگیز با تبدیل اشیا به صورت‌های عاطفی و انسانی کلام خود را از حد عادی فراتر می‌برد و عواطف خواننده را برمی‌انگیزد و شناختی تازه از جهان به او می‌دهد. صور خیال در شعر از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند و شاید بتوان گفت جوهر ذات شعر در همه زبان‌های دنیا هستند. زیباترین نمونه‌های صور خیال را در دران اشعار حافظ و آثار زیبای سعدی شاهد هستیم. اگر پرتو اصفهانی ادامه‌دهنده و رهرو این بزرگان ادب فارسی باشد بی‌شک دیوان او مشحون از انواع زیبایی‌ها و تصاویر خیالی خواهد بود. از این‌رو با بررسی صور خیال در اشعار ایشان و ارائه نمونه‌هایی برای انواع آن بساطت و فراوانی انواع صور خیال اعم از تشبیه، استعاره، کنایه و مجاز بررسی خواهند شد. پژوهش در مسائل بیانی و صور بلاغی دیوان اشعار پرتو، ما را با توانایی‌های او در آفرینش انواع صورخیال آگاه می‌کند.

دریایی از فرهنگ پرمایه ایران اسلامی در کتاب ادبی موج می‌زند که در حقیقت کارنامه نوابغ بزرگ ادب، هویت‌نامه و پشتوانه زبان و ادب ملی ما ایرانیان است. پرداختن به معرفی و توصیف علمی این مشاهیر ادبی در واقع کمک به آشنایی مردم با این بزرگان ادبی این آب و خاک است. پرتو در سرودن اشعارش با تمام تلاش بر آن است تا ادامه‌دهنده راه شاعران غزل‌سرای بزرگی چون سعدی و حافظ است.

پرواضح است که زیبایی اشعار حافظ و سعدی نه تنها وی را، بلکه جهانی را مسحور کرده است. بی‌شک پرتو در حالت تقلید از بزرگان سعی بر آن داشته تا این زیبایی‌ها را نیز در اشعار خود بنمایاند. این گفتار بر آن است تا معیار و ارزش اعتبار هنری شعر پرتو را تعیین کند چرا که صور خیال، گوهر اصلی شعر است.

با تمام تلاش‌ها و کوشش‌هایی که در زمینه شناسایی آثار و ذخایر فرهنگ ایران صورت گرفته، اما هنوز موارد اشاره نشده بسیاری را می‌توان یافت. شعر حافظ و سعدی علاوه بر زیبایی محتوا و کلام، در بی‌نظیری و به لحاظ صور خیال زبانزد تمام جهان است؛ پرتو ادامه‌دهنده راه سعدی و حافظ است. با تحقیق و تفحص در باب زیبایی‌های شعر وی بر آن هستیم تا علاوه بر شناساندن هرچه بیشتر وی به جامعه ادبی، زیبایی‌های شعری وی را بنمایانیم. در رابطه با صور خیال و بررسی آن در اشعار شاعران دوره بازگشت کارهای بی‌نظیری صورت گرفته است؛ از جمله: بررسی صور خیال در اشعار وصال شیرازی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد برسير به راهنمایی دکتر محمدرضا براتی)، پژوهشی در سبک صور خیال شعر دوره بازگشت ادبی، نگارنده: سر مختار ابراهیمی سال ۱۳۹۲ دوره ۱ شماره مجله ۱۴ انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد سهرکرد، تاریخ نشر: ۹۲/۱۰/۳۰- صور خیال در دیوان اقبال لاهوری به کوشش حسین اکبایان ۱۳۸۰- صور خیال در شعر منوچهر دامغانی به کوشش ثریا تشکری ۱۳۸۴- صور خیال در غزلیات سعدی به کوشش علویه یوسف فام و صور خیال در دیوان حمید مصدق به کوشش اتنا بکی ۱۳۸۰.

اما در این میان آثار و اشعار پرتو و بلاغت در اشعار وی مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است؛ فقط مقاله‌ای توسط دکتر حجت توسلی هیأت عالی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نائین، با عنوان مقدمه‌ای بر شناخت پرتو اصفهانی (شماره ۷ پاییز و زمستان ۱۳۸۷) به رشته تحریر در آمده است؛ که در این مقاله صرفاً به معرفی و شناساندن پرتو پرداخته شده است. ولی در رابطه با صور خیال پرتو اصفهانی کار تحقیقی صورت نگرفته است. امید است این مجموعه گامی هر چند کوچک در جهت شناساندن زیبایی‌های شعر و بلاغت وی به جامعه ادبی بردارد.